

Bijdragen

De betekenis van juridische statuswoorden¹

Jaap Hage*

1 Inleiding

Het recht kent een aantal woorden die staan voor een bepaalde status waaraan rechtsgevolgen zijn verbonden, maar waarvan op het eerste gezicht niet duidelijk is wat hij, afgezien van die rechtsgevolgen, inhoudt. Woorden als 'rechthebbende', 'eigenaar', 'burgemeester' en 'verdachte' zijn hier voorbeelden van. Ze zijn anders dan woorden als 'verbintenis', dat staat voor een combinatie van een rechtsplicht en een corresponderend vorderingsrecht,² of 'sanctie' in de zin van de Wet overdracht tenuitvoerlegging strafvonnisen, dat staat voor een bij rechterlijke beslissing opgelegde straf of maatregel.³ Het verschil tussen juridische statuswoorden en deze laatste woorden is dat het bij laatstgenoemde mogelijk is om door middel van de toepasselijkheidsvoorwaarden aan te geven waar ze voor staan, terwijl dat bij de statuswoorden niet zo is. Een verdachte is niet zozeer iemand tegen wie een redelijk vermoeden van schuld bestaat, of iemand die tegen wie vervolging

* Hoogleraar algemene rechtsleer Universiteit Maastricht, jaap.hage@metajur.unimaas.nl.

1 Dit artikel maakt deel uit van een onderzoeksproject over de basisbegrippen van het Europees privaatrecht, waaraan ik samen met Bob Brouwer ben begonnen. Andere artikelen die in het kader van dit project verschenen, zijn J.C. Hage, 'Vermogensrechten en hun objecten', NTBR 2004/67, p. 355-362, de hoofdstukken 'What is a norm?' en 'Legal statics and legal dynamics', in: Jaap Hage, *Studies in Legal Logic*, Dordrecht: Springer 1995, J. Hage, 'Rechtsplichten, verbintenissen en schadevergoeding bij rechtmatige daad', NTBR 2006/7, 264-271, en P.W. Brouwer & J.C. Hage, 'Basic Concepts of European Private Law', *European Review of Private Law* 2007, p. 3-26.

Bij het schrijven van deze tekst heb ik dankbaar gebruikgemaakt van het commentaar dat ik heb gekregen op een presentatie ter gelegenheid van een vergadering van de Vereniging voor Wijsbegeerte van het Recht op 19 januari 2007 en op dat van de coreferent Arend Soeteman in het bijzonder. Ook heb ik mogen profiteren van de nuttige opmerkingen en suggesties ter verbetering van twee anonieme referenten van dit tijdschrift. Vanzelfsprekend blijft de auteur de enige die verantwoordelijk is voor de inhoud van dit artikel.

2 Zie J.M. Smits, *Het vertrouwensbeginsel en de contractuele gebondenheid* (diss. Leiden), Arnhem: Gouda Quint 1995, p. 148 en mijn 'Rechtsplichten, verbintenissen en schadevergoeding bij rechtmatige daad'.

3 Vgl. art. 1 lid 1 van de genoemde wet.

is gericht; het zijn van verdachte is veeleer een status die ontstaat en tenietgaat op bepaalde gronden waaraan een aantal rechtsgevolgen is verbonden, en waarover verder niet veel te zeggen valt.

Voor wie daaraan mocht twijfelen, zou ik de aandacht willen vestigen op de twee verschillende manieren waarop men verdachte kan zijn, genoemd in het eerste en het tweede lid van artikel 27 Sv. Als die twee omschrijvingen de betekenis van het woord 'verdachte' zouden geven, zouden er twee soorten verdachten zijn en zou het woord 'verdachte' meerzinnig zijn.⁴ Het zou dan ook een zinvolle vraag zijn welke rechtsgevolgen verbonden zijn aan welke van deze twee wijzen van verdachte zijn.⁵ Dat die vraag niet zinvol is, laat zien dat het gaat om één juridische status, die op verschillende wijzen kan worden verworven.

Omdat de aard van een juridische status niet direct duidelijk is, lijkt het interessant om die status te verhelderen, en een poging om dat te bewerkstelligen, zou gedaan kunnen worden door aan te geven wat de betekenis is van juridische statuswoorden. Ik zal in dit artikel dan ook proberen de vraag naar de betekenis van juridische statuswoorden te beantwoorden, maar zal eerst ingaan op het belang van die vraag. Juristen zijn vaak geïnteresseerd in de betekenis van woorden, omdat die woorden voorkomen in de formulering van een regel en de betekenis van belang lijkt te zijn voor de vraag of die regel van toepassing is in een concreet geval. Zo is het voor de toepassing van artikel 8:163 BW van belang te weten wat het woord 'boekhouder' betekent. De voorwaarden voor de toepasselijkheid van 'boekhouder' zijn medebepalend voor wat dit artikel bepaalt. Maar in dit verband is het niet echt van belang om in het algemeen iets te weten over betekenis. Het is voor de rechtspraktijk voldoende als men kan bepalen wie (of wat) boekhouders zijn. Als daar in een grensgeval twijfel over bestaat, hoeft men niet van een theorie over de betekenis van woorden te verwachten dat die het probleem zal oplossen. Wel kan zo'n theorie behulpzaam zijn door duidelijk te maken welke knoop moet worden doorgehakt. Bij het woord 'boekhouder' zal dat zijn dat in grensgevallen afgebakend moet worden wie nog als boekhouder kunnen gelden en wie niet meer. Bij een uitdrukking als 'aan schuld te wijten', zoals gebruikt in artikel 6:162 lid 2 BW, gaat het niet alleen om afbakening van wat nog als schuld kan gelden, maar ook om de

4 In dit verband is het van belang dat de twee manieren waarop men verdachte kan zijn, niet twee variaties op een gemeenschappelijke basis zijn, zoals 'ganzenbord' en 'mens-ergerje-niet' beide variaties op het thema 'bordspel' zijn. Er zijn twee soorten verdachten, maar desondanks gaat het niet om twee betekenissen van het woord 'verdachte'.

5 Als de twee verschillende vormen van verdachte zijn ook verschillende rechtsgevolgen zouden hebben, zou het begrip 'verdachte' een 'intern verdeeld begrip' zijn, zoals ik dat heb gekarakteriseerd in 'Vermogensrechten en hun objecten'.

vragen over hoeveel schuld het gaat en welke normen aangelegd moeten worden om uit te maken of gedrag te verwijten valt.⁶

Het praktisch belang van semantische vragen schijnt dus te zijn gelegen in de vaststelling van het toepassingsbereik van regels, maar toch is het daarvoor slechts van zijdelings belang. Dat geldt *a fortiori* voor statuswoorden, waarbij het dubieus is of de betekenis van die woorden bepalend is voor de toepasselijkheidsvoorwaarden en omgekeerd. Als men wil weten of een regel over een eigenaar (bijvoorbeeld art. 5:37 BW) van toepassing is, is het nog maar de vraag of men geholpen is met de betekenis van het woord 'eigenaar'. Het lijkt van meer belang om te weten hoe men eigenaar wordt en hoe men eigendom weer kwijtraakt. Van een theorie over de betekenis van juridische statuswoorden moeten we dus niet verwachten dat zij in concrete gevallen kan aangeven of een bepaald statuswoord van toepassing is. Wat we wel mogen verwachten is inzicht in de knopen die moeten worden doorgehakt als het in een moeilijk geval onduidelijk is of een bepaald statuswoord van toepassing is.

Bovendien is een theorie over de betekenis van juridische statuswoorden van belang voor het verkrijgen van inzicht in de structuur van rechtssystemen.⁷ Het recht bestaat immers voor een groot deel uit relaties tussen begrippen, zoals definities en regels die aangeven wanneer bepaalde begrippen van toepassing zijn. Deze relaties zijn uiteindelijk van cruciaal belang voor het toepassingsbereik van gedragsvoorschriften. Als we inzicht willen hebben in hoe het recht werkt en samenhangt, moeten we mede inzicht hebben in deze begripsmatige relaties, en een theorie over de betekenis van statuswoorden is daar een belangrijk aspect van.

In dit artikel zal ik eerst ingaan op de aansprekende, maar uiteindelijk onaanvaardbare theorie van Alf Ross over de betekenis van statuswoorden. In dat verband zal ik ingaan op de werkelijkheid van het recht, waarbinnen juridische status een rol speelt. In dit verband sluit ik aan bij gangbare institutionele theorieën over de aard van het recht.⁸ Aan die ontologische theorieën voeg ik een semantische analyse toe. Deze op het eerste gezicht

6 Uitvoeriger over welke knopen doorgehakt moeten worden bij het vaststellen van het toepassingsbereik van rechtsregels, is M. Visser & J.C. Hage, 'Voorwaarden van regeltoepassing', R&R 1997, p. 196-212.

7 In dit verband is op het huidige artikel al een voorschot genomen in het artikel van Brouwer en Hage, 'Basic Concepts of European Private Law' bij de behandeling van de zogenoemde 'placeholder concepts'.

8 Deze theorieën worden beschreven in onder meer N. MacCormick & O. Weinberger, *An Institutional Theory of Law*, Dordrecht: Reidel 1986, E. Lagerspetz, *The Opposite Mirrors*, Dordrecht: Kluwer Academic Publishers 1995, M. la Torre, *Norme, istituzioni, valore: per una teoria istituzionalistica del diritto*, Rome: Laterza 1999, D.W.P. Ruiters, *Institutional Legal Facts and Legal Institutions*, Dordrecht: Kluwer Academic Publishers 1993 en 2001, en Neil MacCormick, *Institutions of Law*, Oxford: Oxford University Press 2007.

minder spannende analyse houdt in dat de betekenis van juridische statuswoorden is dat ze staan voor een bepaalde juridische status. Dit laat de vraag open wat dan de relevantie is van de bestaansvoorwaarden van juridische status en de daaraan verbonden rechtsgevolgen. In mijn antwoord op die vraag zal ik onderscheid maken tussen de betekenis van woorden en weten wat woorden betekenen.

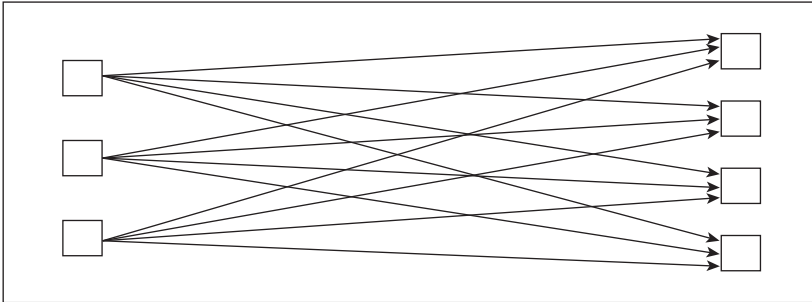
2 Tû-tû

In een artikel met de mysterieus klinkende naam Tû-tû heeft de Deense rechtsfilosoof Alf Ross aandacht besteed aan de betekenis van juridische statuswoorden zoals 'eigendom'.⁹ In dit verband trok hij een parallel met het gebruik van het woord tû-tû door de in de Stille Oceaan levende Noit-cif stam. Als een lid van die stam iets verkeers deed, zoals eten van het voedsel van het stamhoofd, of het doden van een totemdier, zou hij tû-tû worden. Dan zou hij niet meer mogen deelnemen aan stamrites en zou hij aan een zuiveringsceremonie onderworpen moeten worden om die status weer kwijt te raken. Volgens Ross bestaat de tû-tûstatus niet echt en is het woord 'tû-tû' betekenisloos. Het functioneert enkel als een intermediair tussen de verschillende manieren waarop iemand tû-tû kan worden, en de gevolgen die aan deze status verbonden zijn.

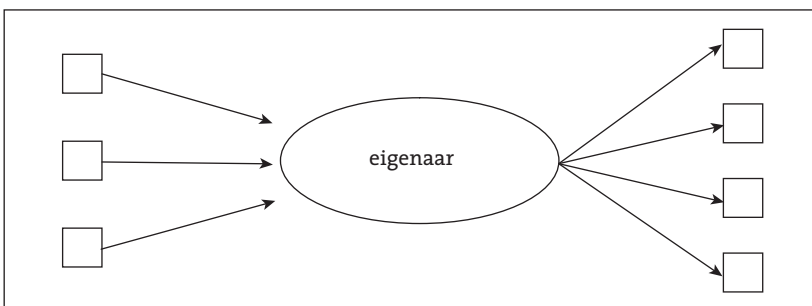
Ross gebruikte dit antropologische voorbeeld om iets te zeggen over de betekenis van juridische statuswoorden, zoals 'recht', 'plicht' en 'eigenaar'. Volgens hem zijn deze woorden net zo betekenisloos als het woord tû-tû en blijft hun rol beperkt tot intermediair in juridische redeneringen. Laten we bij wijze van voorbeeld het woord 'eigenaar' nemen. Het recht kent verschillende manieren om eigendom te verwerven, zoals zaaksvorming, erfopvolging en overdracht. Bovendien verbindt het recht vele rechtsgevolgen aan het hebben van eigendom, zoals de plicht voor allen behalve de eigenaar om het object van het eigendomsrecht niet te vernietigen of te beschadigen, de bevoegdheid voor de eigenaar om de zaak te vervreemden of te bezwaren, en mogelijk (bij onroerende zaken) verplichtingen om belasting te betalen. In theorie zou het mogelijk zijn om alle verschillende rechtsgevolgen van het hebben van eigendom via losse regels te verbinden aan alle mogelijke manieren van eigendomsverkrijging. Men zou bijvoorbeeld de regel kunnen hebben dat wie een zaak heeft geërfd, bevoegd is daarop een zekerheidsrecht te vestigen, en een regel dat wie een zaak heeft gemaakt, gerechtigd is die zaak te beschadigen. Op die manier zou men het zonder de begrippen 'eigendom' en 'eigenaar' kunnen stellen, want alle rechtsgevolgen die aan

9 A. Ross, 'Tû-Tû', *Harvard Law Review* 1957, p. 812-825.

het hebben van eigendom verbonden worden, zijn dan verbonden aan alle verschillende manieren van eigendomsverkrijging.

Het is echter veel handiger om met een tussenliggend begrip te werken, het begrip 'eigenaar', dat een tussenschakel vormt in juridische redeneringen die lopen van de verschillende wijzen van eigendomsverkrijging naar de verschillende rechtsgevolgen van het hebben van eigendom. Een schematisch voorbeeld kan dit duidelijk maken. Laten we aannemen dat er drie wijzen zijn om eigenaar te worden en dat er vier rechtsgevolgen zijn verbonden aan het zijn van eigenaar. Als een rechtssysteem het moet stellen zonder het begrip 'eigenaar', zijn er drie maal vier, dat wil zeggen twaalf regels nodig om de verbanden te leggen tussen de wijzen van eigendomsverkrijging en de rechtsgevolgen. (Zie het schema hiervoor.) Met het begrip 'eigendom' zijn er nog maar drie plus vier, dat wil zeggen zeven regels nodig. (Zie het schema hierna.)

Volgens Alf Ross hebben juridische statuswoorden zoals 'subjectief recht' en 'eigenaar', net als 'tû-tû', geen betekenis in de zin dat ze naar iets verwijzen. Hun betekenissen zijn leeg, niets meer dan schakels in redeneringen die aangeven welke rechtsgevolgen zijn verbonden aan feiten die maken dat deze woorden toepasselijk worden geacht. In de rest van dit artikel wil ik drie vragen behandelen. De eerste is of Ross gelijk had met zijn oordeel

dat juridische statuswoorden betekenisloos zijn. Ik zal deze vraag ontken-
nend beantwoorden: juridische statuswoorden hebben betekenis; ze staan
ergens voor. De tweede vraag is of de betekenis van juridische statuswoor-
den wordt gegeven door een *inferentiële analyse* zoals Ross die gaf van de
betekenis van tû-tû. Ook deze vraag zal ik ontkenkend beantwoorden. En
de derde vraag is of inferentiële analyses relevant zijn voor het *kennen*
of *begrijpen* van de betekenis van statuswoorden. Deze derde vraag zal ik
bevestigend beantwoorden.

3 Sociale, institutionele en juridische feiten

De opvatting van Ross dat juridische statuswoorden betekenisloos zijn,
wordt in zijn artikel nauwelijks hard gemaakt. Ross geeft geen ander argu-
ment voor zijn opvatting dan een verwijzing naar werk van Lundstedt,¹⁰ die
Ross' mening deelt, en het trekken van een parallel met het woord 'tû-tû',
waarvan hij aanneemt dat het betekenisloos is. Nu wil ik graag toegeven
dat woorden als 'recht', 'plicht' en 'eigendom' geen fysieke referent hebben,
of een referent die vatbaar is voor zintuiglijke waarneming. Maar ik zal
hierna kort beargumenteren dat juridische statuswoorden staan voor enti-
teiten die bestaan in het juridische deel van de sociale werkelijkheid, in de
vorm van institutionele entiteiten.

Behalve een fysieke werkelijkheid is er ook een sociale werkelijkheid. Er
zijn feiten die tot deze sociale werkelijkheid behoren, zoals het feit dat geld
gebruikt kan worden om te betalen, het feit dat er vijandigheid bestaat
tussen de leerlingen van twee scholen, of het feit dat de voorzitter van een
facultaire vakgroep zich veel moeite getroost om de banden tussen de leden
van zijn groep te verstevigen. In deze feiten komen enkele entiteiten voor
die ook enkel bestaan in de sociale werkelijkheid. Geld is daar een voor-
beeld van, net als vijandigheid en een vakgroep.

Sociale feiten kunnen op ten minste twee wijzen bestaan. De ene manier is
dat voldoende leden van een sociale groep geloven dat deze feiten zich voor-
doen, en bovendien geloven dat voldoende andere leden van de groep ook
geloven dat deze feiten zich voordoen en dat voldoende andere leden van
de groep hetzelfde geloven.^{11, 12} Zo is Amsterdam de hoofdstad van Neder-
land, omdat voldoende Nederlanders geloven dat Amsterdam de hoofdstad

10 A.V. Lundstedt, *Die Unwissenschaftlichkeit der Rechtswissenschaft*. Band. I: *Die falschen Vorstellungen von objektiverem Recht und subjektiven Rechten*, Berlin: Rothschild 1932.

11 Uitgebreide studies over de bestaanswijze van de sociale werkelijkheid zijn onder meer J. Searle, *The Construction of Social Reality*, Cambridge: M.I.T. Press 1995 en R. Tuomela, *The Philosophy of Social Practices*, Cambridge: Cambridge University Press 2002.

12 Het valt te verdedigen dat hier nog een extra eis gesteld moet worden, namelijk dat het niet om een fysiek feit gaat.

van Nederland is, en ook geloven dat voldoende Nederlanders geloven dat Amsterdam de hoofdstad van Nederland is.

De andere bestaanswijze van sociale feiten is bestaan als institutioneel feit. Een feit bestaat als institutioneel feit als er in de sociale werkelijkheid¹³ een regel bestaat die maakt dat het institutionele feit bestaat, al dan niet omdat deze regel het bestaan van het institutionele feit verbindt aan het bestaan van één of meer andere (sociale) feiten.¹⁴ Het bestaan van geld is hier een goed voorbeeld van, omdat geld tegenwoordig door het recht wordt geregeld. Het recht is zelf een verschijnsel dat bestaat in de sociale werkelijkheid.

Zoals dit laatste voorbeeld laat zien, is de 'werkelijkheid' van het recht een speciaal geval van het geïnstitutionaliseerde deel van de sociale werkelijkheid. Door middel van regels scheidt het recht een groot aantal feiten die enkel bestaan in de wereld van het recht. Organisaties zoals de Verenigde Naties en het Straatsburgse Hof voor de rechten van de mens danken hun bestaan aan de verdragsbepalingen waarmee ze tot leven werden gewekt. Dankzij rechtsregels, sommige geschreven, andere ongeschreven, zijn sommige feiten onrechtmatig of wederrechtelijk. Dankzij rechtsregels leiden sommige gebeurtenissen – die dan 'rechtsfeiten' heten – tot het bestaan of het beëindigen van juridische verbintenissen, en andere feiten tot het scheppen, de overdracht of het einde van subjectieve rechten.

We zien al met al dat de opvatting van Ross dat juridische statuswoorden betekenisloos zijn in de zin dat er niets mee correspondeert, onjuist is. Er correspondeert wel degelijk iets met deze woorden, namelijk feiten of 'dingen' in de wereld van het recht. Deze feiten en dingen mogen dan geen fysieke aard hebben, maar dat geldt voor meer feiten, zoals bijvoorbeeld dat een en een twee is.

4 De regels omtrent juridische status

Zowel het tot stand komen als het tenietgaan en de gevolgen van institutionele juridische feiten worden geregeld door rechtsregels. Ik zal dit illustreren aan de hand van de regels die het eigendomsrecht beheersen. Er zijn verscheidene manieren om eigenaar te worden. Dat kan bijvoorbeeld door

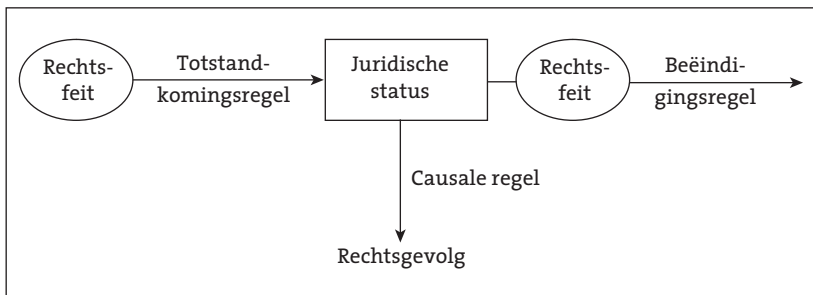
13 Door deze verwijzing naar de sociale werkelijkheid wordt de definitie van institutionele feiten als speciaal geval van feiten in de sociale werkelijkheid recursief. (Uitvoeriger hierover: Ruiters, *Institutional Legal Facts*, p. 23 e.v.) Om een oneindig regres te voorkomen, moet deze recursie uitmonden in sociale feiten die zelf geen institutionele feiten zijn. Dit komt tot uitdrukking in de opvatting van Hart dat de ultimate rule of recognition een sociale regel is en geen rechtsregel. Vgl. H.L.A. Hart, *The Concept of Law*, 2e druk, Oxford: Clarendon Press 1994, p. 101 e.v. en MacCormick, *Institutions of Law*, hoofdstuk 2.

14 Deze omschrijving sluit aan bij die van MacCormick in zijn artikel 'Law as Institutional Fact', in MacCormick & Weinberger, *An Institutional Theory of Law*, p. 49-76.

zaaksvorming, door erfopvolging of door overdracht. Voor al deze wijzen van eigendomsverkrijging zijn er regels die aangeven hoe dat gaat en dat er inderdaad een eigendomsrecht ontstaat. Laten we deze regels *totstandkomingsregels* noemen.

Er zijn ook regels die aangeven hoe een eigendomsrecht tenietgaat. Dat zijn bijvoorbeeld regels die gaan over het tenietgaan van het object van een eigendomsrecht, over het overlijden van een eigenaar of (wederom) over eigendomsoverdracht. Laten we dergelijke regels *beëindigingsregels* noemen.

Ten slotte zijn er regels die rechtsgevolgen verbinden aan het zijn van eigenaar. Een eigenaar kan bijvoorbeeld juridische stappen zetten tegen wie inbreuk maakt op het eigendomsrecht, hij mag, in het algemeen, het object van het eigendomsrecht vernietigen, en hij moet – als het om een onroerende zaak gaat – onroerendezaakbelasting betalen. Laten we dergelijke regels, die gevolgen aan een juridische status of aan het bestaan van een juridisch feit verbinden, *causale regels* noemen.

De aanwezigheid van een juridische status is een feit in de wereld van het recht dat geheel opgaat in zijn wijze van totstandkoming en beëindiging en in de gevolgen die aan de aanwezigheid van de status zijn verbonden. Dit wil niet zeggen dat de aan- of afwezigheid van juridische status geen maatschappelijke betekenis zou hebben die deze drie aspecten zou overstijgen. Het bestaan van (privé)eigendom heeft onmiskenbaar grote maatschappelijke gevolgen. Maar een dergelijke maatschappelijke betekenis is niet (mede)bepalend voor wat de betreffende status is. De identiteit van de status gaat per definitie op in de wijzen van totstandkoming en beëindiging van de status en in de gevolgen die aan de aanwezigheid van de status zijn verbonden.

Juridische statuswoorden staan voor institutionele juridische feiten.¹⁵ De totstandkomings-, beëindigings- en causale regels die verbonden zijn aan een bepaalde status, bepalen tezamen alles wat, juridisch bezien, bepalend is voor deze status. Maar dit laat de vraag onverlet of deze regels de *betekenis* van juridische statuswoorden bepalen. In hoeverre geven de regels over het tot stand komen, het tenietgaan en over de gevolgen van een eigendomsrecht de betekenis van de woorden 'eigendom' en 'eigenaar'?

5 Componentiële en sobere analyses van betekenis

Het is in verband met 'beschrijvende' woorden, zoals zelfstandige naamwoorden, bijvoeglijke naamwoorden en werkwoorden, gebruikelijk te onderscheiden tussen hun intensie, ofwel connotatie, en hun extensie, ofwel denotatie.¹⁶ De extensie bestaat uit de dingen waarop het woord van toepassing is. Dat zijn bij het woord 'eigenaar' alle eigenaars, bij het woord 'verdachte' alle verdachten en bij het woord 'verbintenis' alle verbintenis-sen.¹⁷ De intensie bestaat uit een aantal kenmerken die iets moeten hebben opdat het woord van toepassing is. Zo zou de intensie van het woord 'verbintenis' kunnen zijn [rechtsplicht met daarmee corresponderend vorderingsrecht], en die van het woord 'vrijgezel' [ongehuwde man]. We spreken in dit verband ook wel van een componentiële analyse van de betekenis van een woord, omdat de betekenis als het ware wordt opgesplitst in een aantal componenten.

De aantrekkelijkheid van componentiële analyses is ten dele gebaseerd op de verklaring die ze bieden voor de samenhang tussen drie verschijnselen, te weten dat sommige oordelen op een bepaalde wijze triviaal waar zijn, namelijk *analytisch*, dat dezelfde oordelen *noodzakelijkerwijs* waar zijn, en dat de waarheid van die oordelen *a priori*, dat wil zeggen los van elke ervaring, gekend kan worden. Een analytisch oordeel is een oordeel waarin een eigenschap aan iets wordt toegeschreven, waarbij dat 'iets' zodanig omschreven is, dat die eigenschap daarin als het ware reeds ligt besloten. Een klassiek

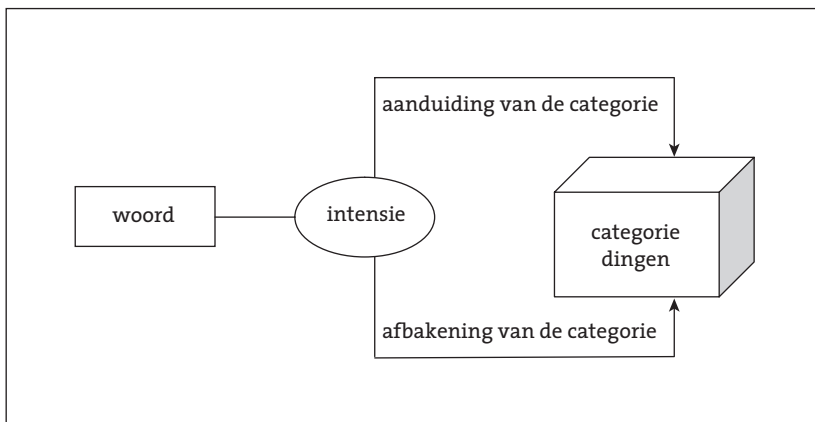
15 Het is in theorie denkbaar dat er institutionele juridische feiten zouden bestaan die geen juridische status uitdrukken en die dus meer inhouden dan wat de totstandkomings-, beëindigings- en causale regels inhouden. Ik kan daar echter geen voorbeelden van bedenken.

16 Zie bijvoorbeeld T. Crane, 'Meaning', in T. Honderich (red.), *The Oxford Companion to Philosophy*, Oxford: Oxford University Press 1995, p. 541-542.

17 Deze voorbeelden betreffen alle zelfstandige naamwoorden. De extensie van een bijvoeglijk naamwoord als 'schuldig' bestaat uit alles wat schuldig is. De extensie van werkwoorden zoals 'overdragen' bestaat volgens de gangbare definities in de logica uit alle drietallen A, B en C, zodanig dat A aan B het recht C overdraagt. (Aannemende dat enkel rechten kunnen worden overgedragen.) Een natuurlijker omschrijving zou zijn dat de extensie van overdragen bestaat uit alle gebeurtenissen die een overdracht inhouden. Dan valt de extensie van het werkwoord 'overdragen' samen met die van het zelfstandig naamwoord 'overdracht'.

voorbeeld van zo'n analytisch oordeel is dat vrijgezellen ongehuwd zijn.¹⁸ Gegeven de definitie van een vrijgezel als een ongehuwde persoon, ligt de eigenschap 'ongehuwd' reeds besloten in de aanduiding van het onderwerp als 'vrijgezellen'. Dit maakt het oordeel analytisch en het is daarom triviaal waar. Deze trivialiteit maakt ook dat het oordeel noodzakelijkerwijs waar is. Als iemand niet ongehuwd zou zijn, zou hij ook geen vrijgezel *kunnen* zijn. Bovendien geldt dat, omdat de waarheid van het oordeel opgesloten ligt in de betekenis van de woorden waarmee het oordeel is geformuleerd, geen ervaring nodig is om de waarheid van het oordeel te kunnen vaststellen. Die waarheid berust namelijk op taalconventies en die gaan aan de ervaring vooraf. De waarheid van het oordeel is dus *a priori* kenbaar.¹⁹

Bij *intensionele betekenis*theorieën wordt ervan uitgegaan dat de intensie van een woord de extensie bepaalt. Iemand is dus bijvoorbeeld een vrijgezel, omdat hij een ongehuwde man is. De intensie is hiermee de primaire betekenis van het woord; de extensie een soort afgeleide betekenis. Bovendien krijgt de betekenis van een woord in de vorm van de intensie een dubbele functie. Aan de ene kant bepaalt de betekenis voor welke categorie dingen het woord staat. Aan de andere kant zorgt de betekenis ook voor de afgrenzing van die categorie van andersoortige 'dingen'. Zo geeft de betekenis van 'vrijgezel' aan dat dit woord voor vrijgezellen staat, maar tevens wat vrijgezellen zijn, namelijk ongehuwde personen. Zie het onderstaande schema. We zullen zien dat deze dubbelfunctie van de woordbetekenis niet noodzakelijk is.

18 Ten gevolge van kritiek van Quine is de notie van analyticiteit zelf omstreden. Vgl. W.V.O. Quine, 'Two Dogmas of Empiricism', in: From a Logical Point of View, 2e druk, New York: Harper & Row 1961, p. 20-46 en A.C. Grayling, An Introduction to Philosophical Logic, Oxford: Blackwell 1982, p. 34 e.v.

19 Zie Grayling, t.a.p.

Een grensgeval van een intensionele betekenistheorie doet zich voor als de criteria voor de toepasselijkheid van een woord worden geformuleerd met behulp van dat woord zelf. Zo is het woord 'eigenaar' van toepassing op eigenaars en het woord 'hond' op honden. Een dergelijke analyse van de betekenis van een woord wordt een 'sobere analyse' genoemd.²⁰ Zo'n sobere analyse staat tegenover een componentiële analyse, waarbij de betekenis van een woord wordt opgesplitst in een aantal componenten.

Een sobere analyse komt er eigenlijk op neer dat het toepasselijkheidscriterium voor een woord wordt gegeven met behulp van de extensie van dat woord. Het toepasselijkheidscriterium voor het woord 'vrijgezel' is bij een sobere analyse dat iemand een vrijgezel is. Op vergelijkbare wijze is het toepasselijkheidscriterium voor het woord 'eigenaar' dat iemand een eigenaar is. Omdat bij een sobere analyse het toepasselijkheidscriterium van woorden wordt bepaald door de extensie van die woorden, zou men theorieën die gebruikmaken van een sobere analyse, een soort van *extensionele betekenistheorieën* kunnen noemen.²¹ Niet omdat de betekenis van woorden uit de extensie van die woorden bestaat,²² maar omdat de betekenis van woorden wordt gedefinieerd met behulp van de extensie.

Aantrekkelijk aan sobere betekenisanalyses is dat ze een feilloos toepasselijkheidscriterium voor woorden geven en daarmee een even feilloos lijkende aanduiding van de woordbetekenis. Want wat geeft de betekenis van het woord 'eigenaar' beter aan dan dat dit woord wordt gebruikt voor eigenaars? Nadelen van sobere analyses lijken te zijn dat ze moeite hebben met het verklaren dat sommige oordelen analytisch zijn, dat ze niet goed lijken te kunnen verklaren waarom identiteitsoordelen, zoals 'De avondster is de morgenster', informatief kunnen zijn, en dat onduidelijk wordt wat de rol van woordbetekenis is bij het leren van een taal. Intuïtief zou het leren van de betekenis van woorden van een taal behulpzaam moeten zijn bij het leren van die taal. Maar wat wordt iemand die de betekenis van het woord

20 In de terminologie van Dummett een 'modest theory of meaning'. Vgl. M. Dummett, 'What Is a Theory of Meaning (I)', in: *The Seas of Language*, Oxford: Oxford University Press 1993, p. 1-33. Overigens pleit Dummett in dit artikel juist tegen zo'n sobere betekenistheorie.

21 Bij een sobere analyse loopt de categorie van intensionele theorieën over in die van extensionele theorieën. Strikt genomen gaat het bij een sobere analyse nog steeds om het formuleren van een toepasselijkheidscriterium voor een woord. In zoverre betreft het een intensionele theorie. Maar het criterium houdt niet meer in dat dan het woord wordt gekoppeld aan een categorie van dingen. Dat maakt de theorie tot een extensionele. Ten slotte valt ook nog te verdedigen dat het bij een sobere analyse gaat om de theorie dat de betekenis van een woord wordt geïdentificeerd met de wijze waarop het woord wordt gebruikt. De betekenis houdt immers in dat het woord wordt gebruikt om een bepaalde categorie van dingen of een bepaalde eigenschap aan te duiden.

22 Om het met een sprekend voorbeeld van Strawson ('On Referring', in: P.F. Strawson (red.), *Logico-Linguistic Papers*, Londen: Methuen 1971, p. 1-27) te zeggen: het is niet mogelijk om de betekenis van het woord 'zakdoek' uit de zak te halen.

‘vrijgezel’ nog niet kent, wijzer als hem wordt verteld dat dit woord wordt gebruikt voor vrijgezellen?

Ondanks deze ‘bezwaren’ denk ik dat een sobere betekenisanalyse het best de betekenis van beschrijvende woorden aangeeft. Het is namelijk wel dege-lijk leerzaam om te vernemen dat het woord ‘vrijgezel’ wordt gebruikt voor vrijgezellen, en wel om dezelfde reden als het leerzaam is voor wie nog geen Engels kent om te vernemen dat het woord ‘bachelor’ wordt gebruikt voor vrijgezellen. Weliswaar veronderstelt het op deze wijze leren van de betekenis van de woorden ‘vrijgezel’ en ‘bachelor’ dat men bij benadering weet wat vrijgezellen zijn, maar deze laatste kennis mag niet worden verward met kennis over de *betekenis* van het woord ‘vrijgezel’. Er is een wezenlijk verschil tussen de woordenboekkennis die over de betekenis van woorden gaat, en encyclopedische kennis die betrekking heeft op de werkelijkheid.²³ Het gaat hier in wezen om het onderscheid dat ik hiervoor heb gemaakt tussen de betekenis van een woord als koppeling tussen dat woord en een categorie dingen en betekenis als afbakening van die categorie. Bij een sobere betekenisanalyse wordt de betekenis beperkt tot de koppeling tussen een woord en een categorie dingen. De afbakening van die categorie wordt buiten de woordbetekenis gehouden.

Het nadeel dat sobere analyses moeite hebben met het verklaren van de analytische van bepaalde oordelen, is minder ernstig dan het op het eerste gezicht lijkt. De klassieke voorbeelden van analytische oordelen betreffen namelijk allemaal woorden die hun betekenis aan een definitie ontleen. Een vrijgezel is per definitie een ongehuwde man en een ooi is per definitie een vrouwelijk schaap. Maar een cirkel is niet per definitie rond,²⁴ en wat een boek ook precies moge zijn, het is dat niet per definitie. Daarom is het oordeel dat een cirkel rond, is niet analytisch, en zijn er over boeken geen analytische oordelen beschikbaar.²⁵

Voor woorden waarvan de betekenis op een definitie berust, is een sobere betekenisanalyse niet incorrect, maar onvolledig. De betekenis van het woord ‘ooi’ is dat het voor ooien staat, en ooien zijn per definitie vrouwelijke schapen. Het oordeel dat een ooi een schaap is, is analytisch omdat de aard van ooien berust op de betekenis van het woord ‘ooi’. In het geval van ooien wordt de afbakening van de categorie dus bepaald door een definitie. Waar dit het geval is, zijn analytische oordelen mogelijk. Maar de meeste categorieën worden niet afgebakend door woordbetekenis. Daar zijn geen

23 Meer over dit onderscheid in U. Eco, *Semiotics and the Philosophy of Language*, Houndmills: The MacMillan Press 1984, p. 46 e.v.

24 Volgens de Nederlandse Wikipedia is een cirkel in de meetkunde een ronde tweedimensionale figuur die wordt gevormd door alle punten die dezelfde afstand tot een gekozen punt hebben (<<http://nl.wikipedia.org/wiki/cirkel>>, laatst geraadpleegd op 12 oktober 2007).

25 Met uitzondering van het grensgeval dat het oordeel ‘Een boek is een boek’ analytisch is.

analytische oordelen mogelijk en daar zijn sobere betekenisanalyses volledig.

Dit doet er echter niet aan af dat de sprekers van een taal ook met woorden waarvan de extensie niet per definitie is vastgelegd, bepaalde eigenschappen zullen associëren. Putnam schrijft in dit verband over *stereotypen* aan de hand waarvan elementen van de extensie veelal zullen worden herkend.²⁶ Deze stereotypen definiëren echter niet de extensie van het woord en ze geven ook niet de betekenis. Wel kunnen deze stereotypen verklaren waarom sommige oordelen ('Cirkels zijn rond'; 'Tijgers hebben strepen') triviaal waar zijn, op zijn minst een zweem van noodzakelijkheid hebben, en onder het bereik van *a priori*-kennis vallen.²⁷

6 Weten wat een woord betekent

Het is mogelijk te onderscheiden tussen wat een woord betekent en wat de aard van de door het woord aangeduide dingen (de extensie) is. Het gaat hierbij om een onderscheid dat verwant is aan dat tussen woordenboekkennis en encyclopedische kennis. Maar het is niet goed mogelijk om *te weten* wat een woord betekent, zonder enige kennis over de extensie. De wetenschap dat de woorden 'bachelor' en 'vrijgezel' beide staan voor vrijgezellen, levert niet veel informatie op voor wie niet weet wat vrijgezellen zijn.²⁸ Op vergelijkbare wijze is het niet goed mogelijk te weten wat 'eigenaar' betekent, zonder enige kennis over wat het wil zeggen om eigenaar te zijn.

Kennis van de betekenis van woorden veronderstelt kennis over de categorie van 'dingen' waar deze woorden voor staan, dat wil zeggen over de extensie van deze woorden. Dit is echter nogal vaag, want er valt mogelijk veel te weten over de extensie van een woord en het is onduidelijk welk deel van deze kennis nodig is om de betekenis van het woord te kennen. Wat zou men bijvoorbeeld moeten weten over honden, om te weten wat het woord 'hond' betekent? Waarschijnlijk voldoende om normale honden onder normale omstandigheden te herkennen, maar het herhaalde gebruik van 'normaal' geeft al aan dat deze maatstaf veel te preciseren laat.

Verschillende mensen kunnen verschillende technieken hanteren om honden te herkennen. Blinde mensen kunnen bij het herkennen van honden

26 H. Putnam, 'The meaning of "Meaning"', in: 'Mind, Language and Reality', Philosophical papers vol. 2, Cambridge: Cambridge University Press 1975, p. 215-271.

27 Stereotypen kunnen ook verklaren waarom het oordeel 'De avondster is de morgenster' informatief is, terwijl zowel 'avondster' als 'morgenster' als betekenis heeft dat ze staan voor de planeet Venus. Beide woorden hebben immers verschillende stereotypen, namelijk 'de "ster" die 's avonds helder aan de hemel staat' en 'de "ster" die 's ochtends helder aan de hemel staat'.

28 Het levert weliswaar de informatie op dat deze woorden voor hetzelfde staan, maar het blijft onduidelijk wat dit 'hetzelfde' is.

bijvoorbeeld geen gebruik maken van hoe honden eruitzien. Dove mensen kunnen honden niet horen blaffen. Waarschijnlijk heeft de vraag wat men moet weten over de extensie van een woord teneinde te weten wat dit woord betekent, geen eenduidig antwoord. Op het eerste gezicht lijkt het zo te zijn dat men beter weet wat een woord betekent naarmate men meer weet over de extensie. Foutieve 'kennis' over de extensie zou dan leiden tot verminderde kennis over de woordbetekenis. Maar ook dit is voor discussie vatbaar. Stel bijvoorbeeld dat in een bepaalde gemeenschap onjuiste 'kennis' over wolven wijdverbreid is: bijna iedereen denkt dat wolven gemakkelijk mensen aanvallen. Het valt te verdedigen dat in deze gemeenschap kennis over de betekenis van 'wolf' veronderstelt dat men 'weet' dat wolven gemakkelijk mensen aanvallen. Het zou dan bij het kennen van de betekenis van woorden niet gaan om echte kennis over de extensie, maar om het delen van (een voldoende groot gedeelte van) de wijdverbreide opvattingen (het stereotype in de bovenomschreven zin) over de extensie.²⁹

7 De betekenis van juridische statuswoorden

In het licht van het bovenstaande is de vraag wat de betekenis is van juridische statuswoorden, eenvoudig te beantwoorden. Juridische statuswoorden staan voor een bepaalde juridische status; ze zijn van toepassing als deze status aanwezig is en anders niet. Het woord 'eigenaar' staat bijvoorbeeld voor eigenaars en het woord 'verdachte' voor verdachten. Dit wil om te beginnen zeggen dat juridische statuswoorden niet – zoals Ross meende – betekenisloos zijn in de zin dat ze nergens voor staan. Juridische status bestaat echt, namelijk in de wereld van het recht, die weer een onderdeel is van de sociale werkelijkheid. Dit wil bovendien zeggen dat een inferentiële analyse *niet* de betekenis van juridische statuswoorden geeft.

Wel is het zo dat de regels die van belang zijn voor een bepaalde juridische status, de totstandkomings- en beëindigingsregels en de causale regels, mede inhoud geven aan het bij die status behorende stereotype en op die manier medebepalend zijn voor het *kennen* van de betekenis van juridische statuswoorden. Deze zijn regels van positief recht. Dit brengt mee dat ze van elkaar zullen verschillen per systeem van positief recht. In deze zin komt bijvoorbeeld eigenaarschap in ieder rechtssysteem op iets anders neer en zou *volledige* kennis over wat 'eigenaar' betekent per rechtssysteem een

29 Het hier betoogde werd geïnspireerd door de wijze waarop Kripke verband legde tussen termen voor natuurlijke soorten ('natural kind terms') en de daarmee geassocieerde eigenschappen. Het is in dit verband belangrijk dat ik mijn analyse niet beperk tot termen voor natuurlijke soorten, maar dat Kripke zelf ook twijfel uitsprekt of zijn analyse niet breder toepasbaar is. Zie S. Kripke, 'Naming and Necessity', in: D. Davidson & G. Harman (red.), *Semantics of Natural Language*, Dordrecht: Reidel 1972, p. 253-355, m.n. 315-323 en noot 66.

andere inhoud hebben. Toch is niet iedere inhoud van deze regels mogelijk, willen we spreken van regels voor dezelfde juridische status. Als een rechtssysteem heel 'buitenissige' regels zou hebben omtrent eigendom en het zijn van eigenaar, dan zouden we niet zeggen dat dit vreemde regels over eigendom en eigenaarschap zijn, maar dat het gaat om iets heel anders dan eigendom.

Meer in het algemeen geldt dat de regels over een bepaalde juridische status van rechtssysteem tot rechtssysteem kunnen verschillen, maar dat deze verschillen niet te groot of te belangrijk mogen zijn, op straffe dat het in de verschillende systemen om een andere status zou gaan. In dit opzicht zijn de verschillende invullingen van een juridische status in verschillende rechtssystemen te vergelijken met verschillende species die tot hetzelfde genus behoren. Net zoals men zich kan afvragen hoe verschillend paarden van elkaar kunnen zijn, willen ze nog paarden genoemd kunnen worden, kan men zich afvragen welke variaties op een status mogelijk zijn, willen ze nog als variaties op die status gekenschetst kunnen worden. Hoe buitenissig mogen de wijzen van eigendomsverkrijging of de gevolgen van het zijn van eigenaar zijn, willen we nog van het verkrijgen van of de gevolgen van 'eigendom' spreken? In het kader van dit artikel is in dit verband met name van belang dat de variaties waar het om gaat steeds betrekking zullen hebben op de totstandkomings-, beëindigings- en causale regels van de verschillende rechtssystemen. In zoverre zijn inferentiële analyses van cruciaal belang voor het weten wat de betekenis van statuswoorden inhoudt.

8 Tot slot

Een belangrijke functie van rechtsregels is het scheppen van een netwerk van begrippen, waarbij begrippen in termen van elkaar worden gedefinieerd of gekarakteriseerd, teneinde het toepassingsbereik van rechtsregels te bepalen. Om dit toepassingsbereik in een concreet geval te kunnen bepalen, een taak die juristen veelvuldig moeten uitoefenen, is het niet nodig om uitgebreide kennis van de betekenisleer te hebben. Maar deze kennis is wel relevant als men inzicht wil hebben in de wijzen waarop het semantische netwerk dat door de rechtsbegrippen wordt gevormd, in elkaar zit.

Op het eerste gezicht kunnen ten minste drie soorten juridische begrippen worden onderscheiden, namelijk de primitieve begrippen, waarvan de toepasselijkheid niet wordt bepaald door de toepasselijkheid van andere begrippen, 'samengestelde' begrippen, waarvan de betekenis zinvol met behulp van een componentieële analyse kan worden gegeven, en statusbegrippen, waarvoor geldt dat de toepasselijkheidsvoorwaarden niet de betekenis geven. In dit artikel heb ik geprobeerd te laten zien dat statuswoorden wel betekenis hebben in de zin dat ze voor iets staan. Verder

heb ik betoogd dat de betekenis van statuswoorden het beste kan worden gegeven met behulp van een sobere analyse: statuswoorden staan voor een bepaalde status, punt. Dit sluit niet uit dat aan statuswoorden een stereotype is verbonden, dat men tot op zekere hoogte moet kennen om te *weten* wat deze woorden betekenen. Deze kennis kan worden gespecificeerd met behulp van het soort inferentiële analyse dat door Alf Ross in verband met statuswoorden werd geïntroduceerd.

Summary

This article deals with the meaning of so-called 'legal status words', such as 'owner', or 'suspect'. The legal philosopher Alf Ross argued that such status words are meaningless, because they have no reference. In this connection, he developed a particular style of analysing the role of legal status words in legal reasoning. A *tû-tû* style analysis does not provide us with the meaning of a legal status word, however. The meanings of legal status words are that they stand for specific legal statuses and nothing else. These statuses are not nonsensical, as Alf Ross suggested; they are real phenomena in (the institutionalised part of) social reality. *Tû-tû* style analysis that is concerned with the entry, consequential and exit rules for a legal status is important for understanding the nature of institutions that concern legal status. Some degree of such an understanding is necessary for knowing what a status is, and therefore also for knowing the meaning of the corresponding status word.